

## **Poplatky z těžby nerostných surovin**

**Mimořádně nízké poplatky z těžby patří mezi hlavní příčiny devastace krajiny dobýváním nerostů, především stavebního kamene, štěrkopísků a vápence. Cena surovin tak nezahrnuje negativa lomů a dolů. Hnutí DUHA prosazuje reformu poplatků, která by měla omezit ekologické dopady a stimulovat efektivní využívání surovin. Změna navíc podpoří moderní odvětví ekonomiky a vytvoří tisíce pracovních míst.**

Těžba nerostů patří mezi nejvážnější české ekologické problémy. Často zbytečně. Milióny tun materiálů, které by mohly právě stavební suroviny a vápence kvalitně nahrazovat, končí každoročně na skládkách. Například množství využitelného stavebního a demoličního odpadu přesahuje trojnásobek těžby v chráněné krajinné oblasti České středohoří. Česká republika jej totiž recykluje jen asi 10%, zatímco některé evropské země již překročily hodnotu 80 procent [1]. Navíc se velmi plytvá: výzkum, provedený ve Velké Británii, ukázal, že dokonce i tam by materiály ztracené každoročně na staveništích stačily k pokrytí 9% bytové výstavby [2].

### **Stávající poplatky**

Těžební společnosti dnes podléhají dvěma různým poplatkům: úhradě za vydobyté nerosty a úhradě z dobývacího prostoru. Sazby obou jsou velmi nízké. Zvláště markantní je to v případě stavebního kamene a štěrkopísků. Těžební společnost, která

těží v čedičovém velkolomu v chráněné krajinné oblasti České středohoří, zaplatí státu pouhých 10.000 korun ročně.

**Úhrada za vydobyté nerosty:** majitelem většiny nerostných surovin (tzv. vyhrazených nerostů) je stát. Těžební společnosti mu proto ve formě úhrady za vydobyté nerosty platí podíl, tzv. royalty. Sazba se liší podle suroviny: činí 0,5% (například hlubinná těžba uhlí) až 10% (například vysokoprocentní vápence) z tržní ceny [3].

Celkový výtěžek se každoročně pohybuje kolem 450 miliónů korun, většina pochází z těžby uhlí [4]. Polovina připadá státu, dalších 50% obcím, na katastru kterých se dobývací prostor nachází. Od roku 2001 se tento poměr změnil ve prospěch obcí na 25:75 procentům. Část, která jde do státního rozpočtu, se využívá k nápravě ekologických škod způsobených těžbou [5]. V praxi ji ministerstvo průmyslu a obchodu rozděljuje jako dotace uhelným společností [6].

Na tzv. nevyhrazené nerosty, které jsou součástí pozemku a nepatří tedy státu, především stavební kámen, štěrkopísky a cihlářskou surovinu, se poplatek nevztahuje. Teoreticky by mu měla podléhat tzv. výhradní ložiska nevyhrazených nerostů: velká ložiska těchto surovin, která státu z historických důvodů patří. Vinou legislativní chyby v horním zákoně tomu tak ale není. Stát kvůli tomuto omylu ročně ztrácí přes 100 miliónů korun [7]. V letech 1993-99, tedy za dobu, kdy je tato úhrada v plat-

nosti, činí podle kalkulací Hnutí DUHA celková ztráta již 884 miliónů korun.

**Úhrada z dobývacího prostoru:** prakticky administrativní poplatek činí zanedbatelných 10.000 korun za každý započatý čtvereční kilometr dobývacího prostoru. V případě malých dobývacích prostorů, které nedosahují plochy 2 hektarů, se snižuje na pouhé 2.000 korun. Roční výnos činí kolem 20 miliónů korun a je beze zbytku převáděn obcím [8]. Největší díl připadá na nerosty s velkými dobývacími prostory: černé i hnědé uhlí a zemní plyn.

Poplatek pochopitelně nehraje žádnou významnější roli. Na větším ložisku stavebního kamene - například právě čedičovém velkolomu v chráněné krajinné oblasti - znamená zvýšení ceny nerostu o pouhé jedno promile nebo i méně. Z plochy 334 km<sup>2</sup> dobývacích prostorů na hnědé uhlí zaplatí těžební společnosti asi 3,5 miliónu korun ročně [9].

**Nedostatky stávajících poplatků:** současné poplatky nevedou ke snižování ekologických dopadů těžby. Nestimulují efektivní využívání surovin ani recyklaci, nepůsobí na omezování dobývacích nerostů z nejcennějších území, především chráněných krajinných oblastí, ani až na výjimky nepodporují využívání šetrnějších těžebních technologií.

Ostatně není to ani jejich účelem. Úhrada z vydobytých nerostů má sloužit výhradně jako platba majiteli. Sazba je také nasazena tak nízko, že ani nemůže působit jako významnější ekologický stimul. Zcela zanedbatelná výše úhrady z dobývacího prostoru napovídá, že má spíše administrativní charakter.

### Účel reformy poplatků

Hnutí DUHA prosazuje reformu poplatků, která by měla mít trojí účel:

**Šetrné nakládání se surovinami:** poplatky by měly účinně působit na recyklaci, podporovat využívání druhotných surovin a stimulovat využívání odpadů z těžby i zpracování nerostných surovin.

**Zahrnutí dopadů těžby do ceny:** nová sazba poplatků by měla zajistit větší zahrnutí ekologických negativ dobývacích nerostů do jejich ceny. Dopady těžby jsou již nyní omezovány legislativou - různými normami či administrativními opatřeními, jež se promítají také v ceně. Ty se ale zaměřují především na lokální, technicky řešitelné problémy dočasného charakteru, jako je prašnost, hluk či otřesy při odstřelech. Ale dlouhodobější, obtížně napravitelné škody, především zábor území, ničení cenných biotopů nebo stanovišť ohrožených druhů a zásahy do krajiny, legislativou řešeny nejsou a vzhledem ke své povaze ani být nemohou. Právě jejich zahrnutí do ceny má zajistit reforma poplatků.

**Podpora ekologické těžby:** poplatky by měly zvýhodňovat více ekologické způsoby dobývacích nerostů. Těžba v cennějších územích, především chráněných krajinných oblastech, by měla podléhat vyšší sazbě. Výrazně zvýhodněna musí být šetrnější technologie hlubinné těžby.

### Navrhovaná reforma

Hnutí DUHA navrhlo reformu poplatků ve čtyřech technických variantách. Hlavní rysy jsou ale společné.

**Zpoplatněné suroviny:** reforma by se prozatím měla týkat především stavebního kamene, šterkopísků a vápence. Hnutí DUHA není principiálním oponentem rozšíření i na další nerosty, první fáze by ale měla mít limitovaný rozsah. Protože je reforma zaměřena na ekologické škody, musí by se vztahovat na výhradní i nevýhradní ložiska.

Platba by se měla týkat rovněž exportovaných surovin. Podobně se mají předmětem stát nerosty dovážené - v případě, že bude sazba stejná jako u domácí těžby, je tento postup v souladu s pravidly Evropské unie [10].

**Sazba:** celková výše plateb by měla dosáhnout částky 100 korun za tunu. Plná sazba by ale neměla být zavedena ihned, nýbrž postupně, během deseti let. Zvyšovala by se každé dva roky o 20 korun, popřípadě každoročně o poloviční částku.

Podle studií britského trhu by taková sazba měla umožnit snížení těžby zhruba o 15-20 procent [11]. Pozitivní efekt ale ještě podstatně naroste vyšší recyklací a náhradou přírodních surovin druhotnými.

**Využití výnosu:** reforma by neměla ovlivnit příjmy státního rozpočtu. Veškerý výnos zvýšených plateb by měl být opět vrácen do ekonomiky prostřednictvím recipročního snížení sazeb pojistného na důchodové pojištění.

Tento postup, tzv. ekologická daňová reforma, vede ve svém důsledku k přesunu zdanění z pozitiv (v tomto případě pracovní místa) na negativa (ekologické škody z těžby). Byl již úspěšně použit v řadě evropských zemí, mimo jiné právě v případě daní z těžby stavebních surovin.

Po 10 letech by podle návrhu Hnutí DUHA mohla být výše sazeb důchodového pojištění teoreticky snížena o necelá 4%. Ve skutečnosti ale půjde o nižší částku, protože působením reformy klesne těžba surovin a příjmy z plateb (a tedy také reciproční snížení pojištění) budou nižší.

Alternativně může menší část - podle názoru Hnutí DUHA by neměla přesáhnout 20% - tvořit příjem Státního fondu životního prostředí a být použita k podpoře recyklačních projektů. Příjemcem se tedy opět stane průmysl a podpora efektivního využívání surovin zvýší účinnost reformy.

**Rozdílné sazby:** těžba v chráněných krajinných oblastech, přírodních parcích a na ložiskách, do kterých zasahuje některý prvek tzv. územního systému ekologické stability krajiny, by měla podléhat dvojnásobné sazbě.

Suroviny dobývané hlubinnou těžbou by měly být od platby osvobozeny nebo zatíženy maximálně 20% sazbou. V případě stavebního kamene, štěrkopísků a vápence ale tento rozdíl sehraje spíše symbolickou roli, neboť se u nás v současnosti v hlubinných dolech nezískávají. Přesto může znamenat důležitý precedent.

**Technické varianty reformy:** Hnutí DUHA navrhlo čtyři varianty reformy, jež se liší použitými ekonomickými nástroji a jejich konstrukcí. Reálné ovlivnění cen

nerostů (a tedy vliv na efektivní využívání surovin) zůstává ve všech případech zhruba stejná. Rozdíly jsou spíše technického rázu.

Optimální variantou je přitom kombinace úhrady z dobývacího prostoru a daně z vytěžené suroviny: celková sazba zůstává stejná, ale reforma probíhá ve dvou krocích. Nejprve dojde ke zvýšení úhrady tak, aby její reálná výše v praxi činila kolem 20 korun na tunu vytěžené suroviny. Příjemcem je Státní fond životního prostředí. Poté ji doplňuje postupně zvyšovaná daň, kompenzovaná recipročním snížením sazeb důchodového pojištění. Celková kombinovaná částka tedy po deseti letech dosáhne 100 korun za tunu suroviny, z toho asi 80% se ekonomiky přímo vrátí, zbytek potom bude investován.

## **Ekonomické a sociální důsledky**

Reforma se v ekonomice projeví především svým druhotným důsledkem: snížením sazeb důchodového pojištění. Přesunem zdanění (sociální pojištění je vlastně formou daně) z pozitiv na negativa se zlevní pracovní místa a podpoří efektivní podniky, které šetrně nakládají se surovinami a využívají recyklovaných materiálů.

Ekonomické důsledky zavedení daně z těžby stavebních surovin se sazbou zhruba odpovídající té, kterou navrhuje Hnutí DUHA, byly modelovány ve Velké Británii [12]. Studie ukázala, že by umožnila čistý zisk více než 80.000 pracovních příležitostí. Nejvíce by se pozitivně (nová pracovní místa, snížení nákladů) projevila v některých odvětvích služeb. Za zmínku stojí, že mezi sektory s největší redukcí nákladů patří rovněž těžba uhlí (pokles o 0,7%). HDP se zvyšuje o 0,16 procenta. Britské výsledky pochopitelně nelze automaticky přepočítávat na české poměry, ale poskytují orientační představu o sociálních a ekonomických dopadech reformy. U nás nebyl podobný výzkum proveden.

## **Evropské zkušenosti**

Mechanismus daně z dobývání stavebních surovin využily především právě ty evrop-

ské státy, které jsou podobně jako Česká republika těžbou silně postiženy: Dánsko a Velká Británie. Nizozemí, další podobně zasažená země, nejvíce problémové lomy zastavilo administrativním zákazem [13]. Podobnou daň navíc zavedlo rovněž Švédsko.

Význam reformy ilustruje příklad britské společnosti Tarmac, která je u nás na druhém místě v těžbě stavebního kamene i štěrkopísků a provozuje pět z 11 kamenolomů v chráněné krajinné oblasti České středohoří. Zvažuje zde dokonce otevření dalšího lomu Libouchec. Doma patří mezi přední firmy v recyklaci stavebních materiálů. Za poslední tři roky Tarmac ve Velké Británii, stimulován nově zaváděnou daní z těžby stavebních surovin, otevřel řadu recyklačních linek. V České republice recyklacím nevěnuje větší pozornost, neprovozuje jedinou linku a nepřipravuje žádné konkrétní investice – pouze tuto možnost "[z]važuje...jako doplňkový program v případě zájmu odběratelů" [14].

## Další informace

Hnutí DUHA rovněž vydalo na toto téma:

Koncepce reformy poplatků z těžby nerostných surovin. Studie, 26 str.

Těžba nerostných surovin v chráněných krajinných oblastech. Informační list, 4 str.

Tarmac měří dvojím metrem: nové poplatky z těžby by stimulovaly větší využití druhotných surovin. Informační list, 4 str.

Potenciál alternativ k těžbě stavebního kamene, štěrkopísků a vápence v České republice. Studie, 112 str.

Potenciál úspor stavebního kamene, štěrkopísků a vápence. Informační list, 4 str.

Těžba nerostných surovin v CHKO České středohoří. Informační list, 8 str.

## Prameny

[1] Construction and demolition waste management practices, and their economic impact. Report to DG XI, Symonds for EC, Brussels 1999

[2] King, S.: Secondary and recycled aggregates: an environmental and economic opportunity, Bristol Friends of the Earth, Bristol 1997

[3] vyhláška MH ČR č. 617/1992 Sb. o podrobnostech placení úhrad z dobývacích prostorů a z vydobytých vyhrazených nerostů

[4] Očekávané důsledky návrhu změny způsobu výpočtu úhrady z vydobytých nerostů, ViP pro MPO ČR, Praha 1998

[5] zákon č. 44/1998 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), v pozdějším znění, § 32a, odst. 4

[6] Návrh na převod finančních prostředků z úhrad za vydobyté nerosty, které v současné době rozdělují MPO, MZP ČR, duben 1999, č.j. 600/754/99

[7] Kalkulace vychází z návrhu novely stávající vyhlášky o poplatcích, připraveného ministerstvem průmyslu a obchodu v roce 1998. Srovnává navrhované sazby poplatků za dobývání výhradních ložisek nevyhrazených surovin a objemy těžby v jednotlivých letech. MPO po jeho dokončení usoudilo, že namísto dvou různých sazeb za dobývání štěrkopísků, které se měly lišit podle způsobu využití konkrétní suroviny, použije pouze jednu, univerzální. Doposud ale nerozhodlo, jakou částku zvolí. Výpočet pracuje s nižší z původně navržených (5 Kč/t).

[8] zákon č. 44/1998 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), v pozdějším znění, 32a, odst. 1

[9] Český báňský úřad: Přehled dobývacích prostorů, [www.cbubs.cz/sbu/dp31-12-99.htm](http://www.cbubs.cz/sbu/dp31-12-99.htm), 30.7.2000

[10] Consultation on a potential aggregates tax. Summary of replies, HM Customs & Excise, London 1999

[11] Environmental effectiveness of a tax on the supply of aggregates. A draft final report for the Quarry Products Association, Ecotec for QPA, London 1998

[12] Industrial benefits from environmental tax reform in the UK, Cambridge Econometrics for Forum for the Future/Friends of the Earth, Cambridge 1998

[13] Venner, H.: Non-renewable resources, in: Buitenkamp, M., Venner, H., et Wams, T. (eds.): Action plan sustainable Netherlands, Vereniging Milieudefensie, Amsterdam 1992

[14] Brodský, K., Tarmac Severokámen: dopis Hnutí DUHA, 19.6.2000

Vojtěch Kotecký, srpen 2000  
Vydalo Hnutí DUHA

Hnutí DUHA  
Bratislavská 31  
602 00 Brno

email [duha@hnutiduha.cz](mailto:duha@hnutiduha.cz)  
[www.hnutiduha.cz](http://www.hnutiduha.cz)